

אוצרות אורייתא

מהגאון רבי חיים שמרלר שליט"א

ראש ישיבת חיי תורה

פרשת תולדות

אין הקב"ה מביא תקלה לצדיקים

אין הקב"ה מביא תקלה לצדיקים ❖ נפק"מ בין מאכל אסור למאכל היתר בזמן האסור ❖ מאכלות אסורות גורם טמטום הלב ❖ האם באכילת אונס גם נטמטום הלב ❖ אם אין הקב"ה מביא תקלה לאכילת איסור באונס ❖ אכל בשוגג איסור אם צריך כפרה ❖ אם באיסור דרבנן אין הקב"ה מביא תקלה ❖ שלא בעיני אכילה ❖ האם מאכל גזול הוא כמאכלות אסורות ❖ האם גזל הוא איסור גברא או חפצא ❖ קרבנות והקדש אי שייך בזה תקלה לצדיקים ❖ אכילה בלא ברכה אי היא איסור חפצא ❖ האוכל בלא ברכה האם הוא כאילו גזל המאכל ❖ רבי ישמעאל קרא והטה ❖ למה לא הגינה עליו התורה ❖ הרי הנזהר ממשוהו חמץ מובטח שלא יחטא כל השנה

וַיֵּאָרֶץ הַשָּׁמַיְמָה וַיִּצְדָּק לִי צִיד (כ"ו, ג), מן ההפקר ולא מן הגזל (רש"י).

הרי אין הקב"ה מביא תקלה לצדיקים

ידוע מאמר חכמינו ז"ל בכמה מקומות, דאין הקב"ה מביא תקלה על ידי צדיקים, ובלשונן, השתא בהמתן של צדיקים כך כסיפור עם בהמתו של רבי פנחס בן יאיר, לצדיקים על אחת כמה וכמה.

והנה לעיל בפרשת חיי שרה על הפסוק ויבוא האיש הביתה ויפתח הגמלים (כ"ד, ל"ב) פירש"י התיר זמם שלהם, שהיה סותם פיהם שלא ירעו בדרך בשדות אחרים, והנה איתא במדרש רבה (פרשה ס' פסקא ח') ויבא האיש הביתה וגו' התיר זמומיהם. רבי הונא ורבי ירמיה שאלו לרבי חייא בר רבה, לא היו גמלין של אברהם אבינו דומים לחמורו של רבי פנחס בן יאיר, חמרתיה דרבי פנחס בן יאיר לקחיה לסטים, התעכבה אצלם ג' ימים ולא טעמה כל אוכל, אמרו הגזלנים, סופה שתמות ותסריח עלינו את המערה שהיו דרים בתוכה, נחזירה לבעליה, שלחיה ונכנסה בבית אדוניה נתנו לה שעורים ולא טעמה מהם, שאל רבי פנחס בן יאיר את בני ביתו האם הפרשתם מן השעורים תרומות ומעשרות, השיבו שכן, שאל אותם האם הפרשתם מעשר מהדמאי, שמא אותם השעורים לקחתם מעם הארץ וצריך לעשר אותם מספק, אמרו לו לא כך לימדתנו רבינו הלוקח זרע לבהמה פטור מן הדמאי, א"ל מה נעשה והיא מחמירה על עצמה ואינה אוכלת אף דמאי ללא מעשר, למרות שדמאי הנלקח עבור בהמה פטור ממעשר. זה כידוע הסיפור עם חמורו של רבי פנחס בן יאיר, וא"כ קשה מדוע היו צריכים לזמם את פיהם של הגמלים, וכי גמליו של אברהם אבינו פחותים היו מחמורו של פנחס בן יאיר, וכי בלי זמם הם יאכלו מן הגזל. כן שואל המדרש, והרמב"ן הביא את שאילת המדרש והניח בקושיא.

נפק"מ בין מאכל אסור למאכל היתר בזמן האסור

וטרם שנדון בדבר גזל אי אמרינן האי כללא דאין הקב"ה מביא תקלה על ידן, נבאר קצת בכל

אוצרות פרשת תולדות אורייתא עה

חומר הנושא, וראשית נודעה שיטת התוס' (גיטין ז.) דדוקא שהמאכל עצמו הוא אסור, בזה אמרינן דאין הקב"ה מביא תקלה על ידיהן, דגנאי הוא לצדיק שאוכל דבר אסור, ולכן תירצו הא דרב ירמיה בר אבא שכח וטעם קודם הבדלה, כיון דשם הוא מאכל היתר בזמן איסור ולא במאכל שגופו איסור, וכן בכל אכילה דזמן איסור כמו ביוה"כ לא נאמר דין זה, הואיל והאכילה היא של היתר אלא הזמן הוא אסור. וכן בחגיגה (טז) אמר רבי יהודה בן טבאי אראה בנחמה אם לא הרגתי עד זומם, והקשו בזה התוס' אמאי לא מקשינן הכא השתא בהמתן של צדיקים אין הקב"ה מביא תקלה על ידן, צדיקים עצמן לא כל שכן כדפריך בגיטין ובחולין ותירצו התוס' כנ"ל דהא דאין הקב"ה מביא תקלה על ידן, זה דוקא במידי דאכילת איסור בלבד, אבל שפיר שייך דיכשלו בשאר עבירות בשוגג ואפילו בדברים שחייבין עליהן חטאת, וכגון ההיא דר' ישמעאל דקרא והטה בשבת ונתחייב על זה קרבן חטאת וכדאיתא בשבת (י"ב).

מאכלות אסורות גורם טמטום הלב

ובפשטות נראה דכוונת התוס' שחילקו בין מאכל שהוא אסור בעצם למאכל היתר בזמן איסור, דהוא מחמת טמטום הלב שבמאכלות אסורות כמו שדרשו חז"ל (ביומא ל"ט.) ולא טמאו בהם ונטמטם במם אל תקרי ונטמאתם אלא ונטמטם שעבירה מטמטמת לכו של אדם, ופרש"י אוטמת וסותמת מכל חכמה, וכבר דיברנו כמה פעמים ממה שהאריכו בזה האם כשאכל מאכלות אסורות באונס כמו שהיה בשנות הזעם במלחמת העולם, שהרי באופן שהיו אנוסין לאכול מאכלות אסורות, אם כן חיוב הוא להם וחי בהם אמרה תורה, והרי נקטינן דעל שאר עבירות זולת הג' עבירות אסור למסור נפשו, ואם כן לכאורה אין בו ענין טמטום הלב, או דגם בענין זה דאנוסין יש בו ענין טמטום הלב, ובשו"ת דברי יציב למרן מצאנו זי"ע האריך בכל זה טובא ונוטה כן דגם במצב דאונס יש בו טמטום הלב כיון שפועל במוח האדם והמציאות, ועי' במסילת ישרים (פ"א) כי המאכלות האסורות מכניסים טומאה בלבו ובנפשו של אדם עד שקדושתו של המקום ב"ה מסתלקת ומתרחקת ממנו, כי מסלקת ממנו הדעה האמתית ורוח השכל שהקב"ה נותן לחסידים, כמו שאמר הכתוב כי ה' יתן תכמה, והנה הוא נשאר בהמי וחמרי משוקע בגסות העוה"ז והמאכלות האסורות יתרות בזה על כל האיסורין, כיון שהם נכנסין לגופו של האדם ממש ונעשים בשר מבשרו, עכ"ל.

הפרי חדש (יור"ד סימן פ"א) כותב על דברי השו"ע שקטן אוכל נבילות ואין ב"ד צריכים להפרישו, דזהו כן מצד הדין, אבל מ"מ ראוי להפרישו, מפני שהמאכל הזה יזיק לו בגדלותו שנגרם לו בזה טבע רע וסופו לצאת לתרבות רעה, והוסיף ולפי שבזמנינו אין נזהרים בזה, רוב הבנים יוצאים לתרבות רעה ורובם עזי פנים שבדור ואין יראת ד' בלבם ולא בני קבולי מוסר נינהו.

ובשו"ת דברי חיים (ח"א יור"ד סימן ז') כתב תוכחה מגולה לעיר שהם חסים על שו"ב הנקלה והנתעב שמאכיל טריפות ואינם חסים על נפשם היקרה שלא תתגאל במרק פיגולו, כי הדבר ידוע שאין דבר עבירה כמאכלות אסורות שמתמטם הלב הישראלי, ובעוה"ר על ידי זה יצאו כמעט מן הדת כמה קהלות בארץ לועז ע"י השו"ב הקלים שאכלו ונתפטמו בטרופות,

עו אוצרות אין הקב"ה מביא תקלה לצדיקים אורייתא

וגברו עליהם דעות זרות עד שפקרו ונאבדו מתוך הקהל הקדוש, והרמב"ם בתשובה כתב שאותן שפקפקו בתחיית המתים בודאי לא נזהרו ממאכלות אסורות, ובסוף הל' מאכלות אסורות כותב דכל הנזהר בדברים אלו מביא קדושה וטהרה יתירה לנפשו וממרק נפשו לשם הקב"ה שנא' והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני.

☞ האם באכילת אונס גם נטמטם הלב

ולאמור דגם באכילת מאכלות אסורות באונס נולד טמטום הלב, מובן היטב שיטת התוס' דבמאכלות אסורות שאני ממאכל היתר בשעת איסור, כיון דהרי מוליד טמטום הלב ורוח טומאה, שהוא ההיפך הגמור מקדושת הצדיקים, ובזה יש שמירה יתירה. הנה לכאורה גם ככהאי גוונא דהוא באונס אמרינן אין הקב"ה מביא תקלה על ידן, ובפרט לפי מה שכתב הרמ"ע מפאנו בספרו כנפי יונה (ח"ב סימן קי"א) שמי שאכל באונס מאכל אסור הרי זה פוגם נפשו, ובשל"ה הק' (יומא, הלכות תשובה ד"ה וכתב) כתב אמרו רבותינו בירושלמי מעשה בריכה אחת שנישבת לבין הגויים וכשפדאוה הטבילוה על מה שהאכילוה איסורים, הנה מזה דאפילו באכילת אונס גורם להיזק.

ואמנם בשו"ת רב פעלים (ח"ד סוד ישרים סימן ה') דן אדם ששתה משקה והיה בו נמלה או יתוש באופן שלא היה גרמא לזה מעצמו אלא קרה לו הדבר הזה באונס גמור באופן שאין להאשימו. וכן שוחט מוסמך וירא שמים ששגה לשחוט בסכין פגומה בשוגג ולא הרגיש, ואכלו הבשר אנשים כשרים, או שוחט מתא אשר נבדק והופקד על פי חכמים ומוחזק לירא שמים אך היה רשע בסתר והאכיל לישראל נבילות וטריפות, איך דינם של אלו שאכלו לפי תומם ולא נודע להם הדבר הרע הזה לא בתחלה ולא בסוף, אם נטמאה נפשם בטומאה זו דנבלות ושקצים דכתיב בהו ולא תטמאו בהם ונטמאתם במ.

וכתב שבריה טמאה וכן בשר נבלה וטריפה אין גופם מטמא נפש האדם, ואע"ג דכתיב בהו ונטמאתם במ אין הכוונה לומר שגופם מטמא נפש האדם, אלא כל דבר אסור וטמא שורה עליו כח רוחני של טומאה, וכשאדם אוכל אותו, שורה אותו כח הטומאה על האדם ונכנס בו ומטמאו, אמנם אם הוא אנוס גמור שאינו יודע כלל מן האיסור והטמא, וגם אין לו לתלות בו גרמא שהוא גרם לעצמו שיכשל בשגגה, אז אם אכל אותו דבר האסור והטמא, לא ישרה על האדם אותו כח הטומאה של אותו דבר, ואין רשות לכח הטומאה ליכנס בו, ולא להיות נוגע בו, וכיוצא בזה נאמר על יעל שאמר הקב"ה שמי מעיד עליה שלא נגע בה אותו רשע, והדבר יפלא והלא בעל אותה, אך הענין כי מאחר שהיו באונס גמור, לא נגע בה כח הקליפה והרע של הזנות שלו ולא שרתה הקליפה עליה, עכ"ל. הרי דס"ל להרב פעלים דאונס כמאן דליחא דמי.

☞ אם אין הקב"ה מביא תקלה לאכילת איסור באונס

ויהיה נפק"מ בין שתי הדיעות האמורות אם אכילת אונס פוגמת אי לא, האם אמרינן האי כללא דאין הקב"ה מביא תקלה לצדיקים גם באונס. דאם באונס ליכא שום פגם, יתכן שבכהאי

אוצרות פרשת תולדות אורייתא עז

גוונא שפיר יכול לבוא לידי אכילה זו, אבל אי יש פגם באונס, הרי שגם בענין זה לא יתכן תקלה. והגר"י ענגיל באתון דאורייתא (כלל י) דן בזה ותלוי במה שכבר דיברנו הרבה האם אונס רחמנא פטריה הכוונה שהוא גברא המופקע לגמרי, או שהוא רק כעין נדחה.

אכל בשוגג איסור אם צריך כפרה

ומכל זה נדון גם בדבר מה שכתב הנהניכות המשפט (סי' רל"ד ס"ק ג') שהנכשל באיסור דרבנן בשוגג אין צריך כפרה דכאילו לא עבר דמי, וראיתו מהגמ' בעירובין (ס"ז) דקאמר התם שבדרבנן עבדינן עובדא והדר מותבינן תיובתא, והיינו דאם הרב אומר הוראה ומדובר באיסור תורה והתלמיד מקשה דבר, הרי שצריך קודם לשמוע הקושיא ואחר יעשו כהוראתו, אבל בענין דרבנן עושים מעשה מיד על פי הוראתו, ורק אחר כך מקשים מה שקשה. ומעתה אומר הנהניכות, אילו היה נענש על השוגג, היאך היו מניחין לו לעבור ולקבל העונש, (אך יש מפרשים הגמ' שם בדרך אחר ולפי זה אין ראייה).

והטעם בזה כתבו האחרונים לפי שיש חילוק בין איסור תורה לאיסור דרבנן בזה האם הוא איסור חפצא או איסור גברא, ואיסור דרבנן אינו נתפס על גוף החפצא שיהא בעצמותו חתיכת איסור, אלא הוא איסור גברא גרידא, וכיון שהיה שוגג ליכא הכא שום איסור, שהרי לא נתכוון לעבור על דברי חכמים, עי' באתון דאורייתא (כלל י).

אם באיסור דרבנן אין הקב"ה מביא תקלה

והנה באתון דאורייתא שם הקשה על הנהניכות מהגמ' בחולין (דף ז') שר' זירא ור' אסי איקלעו לפונדק והביאו לפניהם ביצים מצומקות ביין ור' זירא לא אכל ור' אסי אכל, וא"ל ר' זירא לר' אסי ולא חייש מר לתערובת דמאי, אמר ליה לאו אדעתאי, אמר ר' זירא אפשר גזרו חכמים על תערובת דמאי ומסתייע מילתא דר' אסי למיכל איסורא, השתא בהמתן של צדיקים אין הקב"ה מביא תקלה על ידן וכו', ומזה דאף באיסור דרבנן בשוגג בעי כפרה, ועל כן תמה ר' זירא היאך ר' אסי נכשל בזה.

שלא בעיני אכילה

ובכל אופן שיטת התוס' הוא דרק במידי דאכילה איכא להכליל דאין הקב"ה מביא תקלה על ידן אלא דהרבה עוררו מנדרים (דף י) דאיתא שם רב יהודה אומר חסידים הראשונים היו מתאווין להביא קרבן חטאת ולפי שאין הקב"ה מביא תקלה על ידיהם, מה היו עושין, עומדין ומתנדבין נזירות למקום כדי שיתחייבו קרבן חטאת למקום, היינו שהרי נזיר צריך להביא קרבן חטאת בין קרבנותיו, וממילא יש להם ההזדמנות להביא חטאת הגם שמעולם לא נכשלו בשוגג בחיוב חטאת, ומשמע להדיא דמשום כך כללא דאין הקב"ה מביא תקלה על ידן, לא שייך שיכשלו בכל מידי דהבאת חטאת, והוא גם שלא במידי דאכילה כמו חילול שבת בשוגג, והרי אמרנו לעיל דרק במידי דאכילה הוי הק כללא, אבל שלא במידי דאכילה שפיר יכול להיות שיכשלו.

עה אוצרות אין הקב"ה מביא תקלה לצדיקים אורייתא

ואמנם יש ראשונים החולקים על שיטת התוס', וס"ל דבכל מילי אמרינן דאין הקב"ה מביא תקלה על ידן, דהמאירי כתב בהך דגיטין (דף ז') אמר רבי אבהו לעולם אל יטיל אדם אימה יתירה בתוך ביתו, שהרי אדם גדול הטיל אימה יתירה בתוך ביתו והאכלוהו דבר גדול ומני ר' חנינא בן גמליאל, האכילוהו ס"ד, השתא בהמתן של צדיקים אין הקב"ה מביא תקלה על ידם צדיקים עצמו לא כ"ש אלא ביקשו להאכילו אבר מן החי, וכו' וכתב שם המאירי שביקשו להאכילו מחמת יראה, אלא שקיימו עליו מלמעלה לא יאונה לצדיק כל און, ובספר בית אהרן (כללי הש"ס ערך בהמתן של צדיקים) מוכיח מדבריו דהך דאין הקב"ה מביא תקלה ע"י צדיקים הוא חדא עם הך דלא יאונה לצדיק כל און, ואם כן אין נפק"מ בין מידי דאכילה לענינים אחרים. וכן שיטת הר"ן המובא בהרבה אחרונים, וכן הביא החת"ס משמו דאין נפק"מ בין מידי דאכילה לשאר ענינים.

האם מאכל גזול הוא כמאכלות אסורות

והנה יש לחקור האם במאכל גזול נחשב הדבר כאיסור חפצא וכמו מאכלות אסורות, או דנחשב כמאכל היתר בזמן האסור, דאפשר לומר כיון שיכול להחזירו לבעלים הוא כמאכל היתר בזמן איסור כמו שכל מאכל אסור לאכלו ביום הכיפורים ולמוצאי יוה"כ היא מותר, והא דמותר המאכל לקטנים ולחולה שיש בו סכנה ביום הכיפורים, גם במאכל גזול מותר לבעלים, ואפשר לחולה שיש בו סכנה, (שבזה כבר דיברנו במקום אחר האם מותר להציל נפש בממון אחרים). ואם נאמר דבגזול ליכא ההבטחה דאין הקב"ה מביא תקלה על ידן, שפיר מובן שהיו צריכין בהמותיו של אברהם אע"ה להיות זמומין שלא יכשל בגזול, וכן מה שהזהיר יצחק את עשיו שלא יביא מן הגזול.

שוב הראוני בחידושי חת"ס עמ"ס חולין (ז' ע"א) שכתב ליישב קו' הרמב"ן על רש"י אמאי הוצרכו בהמותיו של אאע"ה לילך זמומין, והרי בהמתן של צדיקים אין הקב"ה מביא תקלה על ידיהן כמו חמורו של רפב"י (כמובא לעיל בריש דברינו) וכתב שם דכמו שכתבו תוס' דאין הקב"ה מביא תקלה לצדיק רק אם הוא איסור חפצא אבל במאכל היתר בזמן האיסור אין הבטחה זו, וגזילה לאו איסור חפצא הוא רק כמו מאכל היתר בזמן אסור, דהרי לבעלים שרי המאכל, אלא לגזלן אסור שלא שילם דמיו, ולכן הוצרכו זמם, וכתב שם דשיטת המדרש שהקשה כן הוא משום דסבר כסברת הר"ן דאינו מחלק בין איסור חפצא לאיסור גברא, ובשניהם יש הבטחה זו.

האם גזול הוא איסור גברא או חפצא

ואמנם זה שאמרנו דגזול הוא איסור גברא ולא חפצא, לא דבר מוחלט הוא, דהנה יש דיון בנוגע למצוה הבאה בעבירה אם יצא או לא בדברי הירושלמי (שבת) שם איתא הקורע בשבת יצא ידי קריעה, ומקשה בירושלמי ממצה גזולה דאינו יוצא בפסח, ומשני תמן היא גופא עבירה, ברם הכא הוא עבר עבירה, כך אני אומר הוציא מצה מרה"י לרה"ר אינו יצא בפסח בתמי'. וביארו האחרונים דברי הירושלמי דסובר דיש חילוק בין איסור חפצא לאיסור גברא, דמצוה הבא בעבירה לא הוי רק באיסור חפצא ולא באיסור גברא, ולכן גזילה דהוי איסור

אוצרות פרשת תולדות אורייתא עט

חפצא דנעשה בחפץ זה עבירה, הוה מצוה הבאה בעבירה. משא"כ איסור שבת דהוה עשה עבירה והוי רק איסור גברא ועל החפץ לא נקרא שם איסור. וזה פירוש הירושלמי תמן היא גופא עבירה, הכוונה החפץ שגזל, ברם הכא איסור שבת, והוא עבר עבירה שחילל שבת ועל החפץ לא נקרא שם איסור ואינו מאוס למצוה ומש"ה יוצא. [ובכלל זה עדיין יש לדון בגזל נכרי ובדין בן נח, ואם יש לאבות דין בן נח. ובשיטת החכם צבי שכתב דבגזל עכו"ם בודאי הוי רק איסור גברא ולא חפצא. וגם מה שדנו בזה האם איסור רבית הוי כגזל ומה גדרו האם כאיסור גברא או חפצא].

קרבנות והקדש אי שייך בזה תקלה לצדיקים

אלא שכמה נביאים נתנבאו בסגנון אחד לדון הכא ביצחק, שרש"י פירש ששתי גדיי העיזים היו אחד לקרבן פסח ואחד לקרבן חגיגה, והיינו שמדובר כאן בהקדש, והנה בכלי חמדה עמד על הענין למה הוצרך יצחק להזהיר את עשיו על הגזל, הא גזל הוא משבע מצוות בני נח ולמה הוצרך לזה אזהרה מיוחדת וכתב די"ל בזה לפי מה דמבואר ברש"י דהיו מיועדים לקרבנות, וא"כ בודאי צוה יצחק לעשו לשחוט עבורו לצורך קרבן פסח, ולכן צוה לו שיהי דייקא בשחיטה, אע"ג דבני נח א"צ לשחוט כי לגביהן נחירתן זו היא שחיטתן, כיון דבקדשים צריכין שחיטה דוקא, ואע"ג דקדשי בני נח נראה דאין טעונין שחיטה, מ"מ שאני קרבן פסח דכל בן נכר לא יאכל בו, וכל ענינו הוא רק משום קדושת ישראל בודאי קרבן זה צריך שחיטה. ולכן חשב יצחק כי אם יראה עשו שאביו סובר שיש לו דין ישראל גמור ומותר באכילת הפסח א"כ ממילא יהא מותר לגזול הפסח מעכו"ם, כיון דאצל ישראל גזל עכו"ם מותר, לכן צוה אותו על הגזל.

והנה בנוגע לקושיא הראשונה דהרי אין הקב"ה מביא תקלה, הנה גם בזה דנו אי הקדש הוי איסור גברא או חפצא, ויהא נפק"מ האם בהקדש אין הקב"ה מביא תקלה על ידן לכו"ע, ויחזור הקושיא דאם הקדש איסור חפצא הרי בודאי דאין הקב"ה מביא תקלה ע"י ולמה הוצרך להזהירו שלא יביא מן הגזל.

אכילה בלא ברכה אי הוי איסור חפצא

ואחרי שדיברנו מדין הקדש ממש האם הוי חפצא או גברא נוסף בזה מענין לענין באותו ענין, מה הדין באכילה בלא ברכה, האם גם בזה אמרינן דאין הקב"ה מביא תקלה לצדיקים, דהרי הנהנה מהעולם הזה בלא ברכה מעל כדאמרינן בריש פרק כיצד מברכין, וחקרו אי ברכה ראשונה על אוכלין דבזה אמרינן דאסור ליהנות מעולם הזה בלא ברכה, האם הוא איסור גברא או איסור חפצא, עיין בשו"ת אבני נזר (או"ח סי' ל"ז) דמביא מהר"י אלכסנדר דהוי איסור חפצא משום מעילה, דהרי כל הנהנה מהעולם הזה בלא ברכה כאילו מעל, וראה בדברי רבינו יונה בברכות ריש פרק כיצד מברכין חידוש גדול מה שכתב דחייב להביא קרבן מעילה וכבר עמדו על דבריו, והאבני נזר חולק וסובר דהוי איסור גברא, ועיין במהר"ל בנתיבות (נתיב עבודה פי"ד) דכתב דהמאכל הוא ממש הקדש וממון גבוה וכל האוכל בלי ברכה ה"ז ממש מועל בהקדש וגזולו.

פ אוצרות אין הקב"ה מביא תקלה לצדיקים אורייתא

האוכל בלא ברכה האם הוא כאילו גזל המאכל

ולכאורה נראה תלוי כמה שדנו במה דאיתא בגמ' דהאוכל בלא ברכה כאילו גזל להקב"ה עי' ברכות ל"ה. האם הכוונה דגזל להברכה או הכוונה דגזל להמאכל, גם תלוי ביסוד חיוב ברכה האם הוא חיוב בפני עצמו, והיינו דחייבו חכמים להודות ולהלל להשי"ת קודם שהוא אוכל ושותה, אלא דגבי ברכת הנהנין אלמוהו רבנן לחיוב הברכה ואמרו דכל זמן שלא בירך הוא כאילו מעל או גזל, או דילמא דיסוד החיוב הוא כדי להתיר האיסור הנאה וכל יסוד החיוב לברך אינו אלא תולדה מן האיסור ליהנות בלא ברכה, והגרש"ז אויערבאך זצ"ל בספר מנחת שלמה (סימן י"ח אות ח') נוקט כצד א', והוכיח כן מהא דתנן בברכות (דף כ') גבי בעל קרי דמברך על המזון לאחריו ואינו מברך לפניו, והיינו משום דברכות לאו דאורייתא, ופשוט לפי זה דמותר לו לאכול ולשתות כמה שירצה, ולא אמרינן דעבר על איסור גזל של נהנה מהעולם הזה בלא ברכה ויאסור לאכול לשתות עד שיטבול, מוכח מינה דעיקר איסור הנאה בלא ברכה אינו איסור עצמי אלא מסתעף ממה שחייבו חז"ל בברכה, ולכן כל שפטור מן הברכה אין עובר כלל בשום איסור, ודמי לאיסור אכילה קודם קידוש, דאין הקידוש בא להתיר האכילה, אלא אדרבה כיון דרמיא עליה מצות קידוש, אסור לאכול קודם קידוש והכא נמי כן הוא, יעו"ש.

ואולם בשו"ת האלף לך שלמה (סימן שכ"א) כתב האוכל בלא ברכה כאילו גזל ממש, ואם יאכל מצה כליל הפסח בלא ברכה, לא יצא. דהוי מצוה הבאה בעבירה. וכבר העיר על דבריו בשו"ת לבושי מדרכי (ח"ג סימן קל"ז) דתליא בסברא זו דסברא היא אסור להנות מן העולם הזה בלא ברכה האם הוא מדרבנן או מדאורייתא ראה פני יהושע וצל"ח ועוד אחרונים. ואם הוא רק דרבנן יהא תלוי כמה שדנו האם אינו ראוי מדרבנן עושה אינו ראוי דרבנן.

רבי ישמעאל קרא והטה

וטרם שנסיים בהאי ענינא, נבוא בעוד דבר נפלא במה שאיתא במסכת שבת (י"ב) בסוגיא דלא יקרא לאור הנר שמא יטה (ולהלן נבאר את החששות), אמר רבי ישמעאל בן אלישע אני אקרא ולא אטה, פעם קרא וביקש להטות, אמר כמה גדולים דברי חכמים שאמרו לא יקרא לאור הנר, והרבה הביאו בשם הגר"א לפרש דר"ל כמה גדולים דברי חכמים שאמרו במתני' לא יקרא, ולא פירשו הטעם כמו שפירשו בברייתא, כי אילו פירשו הטעם, היה מקום לטעות דאדם כר' ישמעאל לא יטה, והיינו שהרי במשנה לא מופיע הטעם לאיסור, וממילא כשהולכים על פי הנאמר בחז"ל מבלי לבקש טעם הדבר, לא נכשלים וזהו שאמר כמה גדולים דברי חכמים.

רבי נתן אומר קרא והטה, וכתב על פנקסו אני ישמעאל בן אלישע קריתי והטיתי נר בשבת, לכשיבנה ביהמ"ק, אביא חטאת שמנה, ומזה שאמר אביא קרבן, הוכיחו דהוא איסור תורה ממש או מדין מבעיר או מדין מכבה, או משום מבשל השמן שסביבות הפתילה (ראה להלן בדברינו), וכבר הקשו דאי גם משום מבשל היה צריך להביא ב' קרבנות. ומה שאמר חטאת "שמינה" משמע דגם בזה"ז יש חיוב להפריש באופן של הידור.

אוצרות פרשת תולדות אורייתא פא

ובגמרא שם מקשה מבריייתא זו דרבי ישמעאל קרא והטה אהא דאמר רבא לעיל בהסוגיא אם אדם חשוב הוא מותר (פרש"י מותר לקרות לאור הנר שאינו רגיל להטות נר בחול מפני חשיבותו), ומתריך רב אדא שאני רבי ישמעאל בן אלישע הואיל ומשים עצמו על דברי תורה כהדיוט, היינו דאעפ"י דאדם חשוב מותר לקרות לאור הנר, זה מפני שאינו רגיל להטות, מ"מ לרבי ישמעאל בן אלישע שמים עצמו על דברי תורה כהדיוט ויש חשש שיטה את הנר, ויתכן שרגיל להטות בחול מחמת גודל השתוקקותו לדברי תורה, ראוי להחמיר ולא לקרא לאור הנר.

☞ למה לא הגינה התורה עליו

ושמעתי מכ"ק מרן אדמו"ר מצאנז שליט"א באחד השיחים בקושיא שהקשו כמה דהרי תורתו באותה שעה שלמד לאור הנר של רבי ישמעאל היה צריך להגין עליו שלא ישל דהתורה אגוני מגני ואצולי מצלי, וביאר (כמדומני בשם הבני יששכר), דמכיון שחז"ל ציוו שאסור ללמוד לאור הנר הרי שבאופן כזה אין מצוה דתלמוד תורה, ושוב לא מגינה.

☞ הרי הנזהר ממהו חמץ מובטח שלא יחטא כל השנה

ידוע קושיית העולם היאך שייך שיעברו צדיקים על איסור בשוגג, וכמו בהא דרבי ישמעאל שאמר אני אקרא ולא אטה וקרא והטה, הלא ע"כ לא נכשלו באיסור חמץ שהרי במידי דאכילה עכ"פ אין הקב"ה מביא תקלה על ידם וכמ"ש לעיל שיטת התוספות, ואם כן תו לא משכח"ל שיחטאו כלל, שהרי האריז"ל הבטיח שהנזהר ממהו חמץ לא יחטא כל השנה.

[ובספר דברי תורה להרה"ק ממונקאטש זי"ע (מהדורא ב' קל"ד) כתב ששמע קושיא זו כד הוינא טליא בשם אשה חכמה המפורסמת ה"ה הרבנית הצדקנית מרת בילא ע"ה בת זקיני הגאון האמיתי המפורסם מוהר"ר יצחק הלוי הורוויץ מהמבורג זצ"ל ובשאלות ותשובות שואל ומשיב (תנינא ח"ג סי' י"א) הביא קושיא זו בשם האשה חכמת לב בת הגאון מו"ה יוקל אבד"ק בראד].

בשו"ת שואל ומשיב (שם) כתב די"ל דחמץ בפסח דומה לאכילה ביום הכפורים שע"ז כתבו התוספות דלא נאמר הך דאין הקב"ה מביא תקלה לצדיקים, כיון דאין דבר מגונה כל כך אכילה של היתרא בשעת האיסור.

ובשו"ת תירוש ויצהר (סי' ט"ל) כתב בשם האחרונים דכוונת האריז"ל דהנזהר ממהו חמץ אינו חוטא הכוונה שאינו נכשל ג"כ בעניני מאכלות אסורות דוקא, אבל אין זו הבטחה לא להיכשל בשאר איסורים.

ואמנם הרה"ק ממונקאטש (שם) מתריך מי הגיד לנו כי מה שכתוב שהנזהר ממהו חמץ היינו רק באכילה, והלא כפי הנראה הכוונה גם בבל יראה, וזהו אינו מידי דאכילה, וכתב באמת הוא נראה כן המקובל אצלנו דהכוונה גם במשהו בבל יראה, כאשר עינינו רואות מנהג הצדיקים אבותינו ורבותינו הקדושים זי"ע, אשר בבדיקת חמץ מסרו נפשם ובפישוט ידים ורגלים על הארץ לחפש בחורין ובסדקין אולי ימצאו איזה פירור מעט מזעיר ממהו כמעט

פב **אוצרות** אין הקב"ה מביא תקלה לצדיקים **אורייתא**

אינו חלק עשירית מכזית, אם כי על פי דברי חז"ל אינו מחוייב בפירורין שאין בהם כזית כלל בפרט שמכבדים הבתים והחדרים וירחצו מקודם אשר ממש בל יראה ובל ימצא כל דהו, עכ"ז יחפשו אולי ימצא עוד משהו הנעלם מעין הרוחצים ומנקים ומכבדים את החדרים, והיינו כי עי"ז שנזהר ממשוהו חמץ בכה"ג ישמר מחטא כל השנה ועבור זה הטריחו את עצמם כל כך בכל כוחם ויותר כנזכר.

